

сільськогосподарських культур з урахуванням комплексно-го внесення органічних та мінеральних добрив.

Список використаних джерел

1. Шибанін В.С. Трансформація земельних відносин і землекористування в Україні / В.С. Шибанін, О.В. Шибаніна, І.І. Черевен // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: Збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 20–21 черв. 2011 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 462–466.

2. Бужин О.О. Економічний показник екологічної експлуатації ґрунтів сільськогосподарського призначення / О.О. Бужин // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. / Наук. ред. Манцуров, – Вип. №1 (140). – К., 2013. – С. 86–89.

3. Экология и безопасность жизнедеятельности: Учеб. пособие для вузов / Д.А. Кривошеин, Л.А. Муравей, Н.Н. Роева и др.; Под ред. Л.А. Муравья. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2000. – 477 с.

4. Бурковський І.Д. Інституціональні засади екологізації сільськогосподарського виробництва / І.Д. Бурковський, І.В. Гончаренко // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: Збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 20–21

черв. 2011 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 447–451.

5. Дацій О.І. Управління земельними ресурсами в умовах розвитку корпоративних відносин / О.І. Дацій // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: Збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 20–21 черв. 2011 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 467–471.

6. Гуткевич С.О. Ефективність екологічної політики держави / С.О. Гуткевич // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: Збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 20–21 черв. 2011 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 475–478.

7. Потриваєва Н.В. Рациональне використання земельних ресурсів у процесі ринкової трансформації аграрного сектору України / Н.В. Потриваєва // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері: Збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 20–21 черв. 2011 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 500–505.

8. Нормы и рационы кормления сельскохозяйственных животных: Справочное пособие / А.П. Калашников, Н.И. Клейменов, В.Н. Баканов и др. – М.: Агропромиздат, 1985. – 352 с.

Г.С. МЕЛЬНИЧУК,
к.е.н., доцент, Національний університет ДПС України

До питання оцінки ефективності бюджетної підтримки товаровиробників в Україні

У статті розглянуто систему оцінки ефективності виконання бюджетних програм в Україні. Встановлено, що більшість із затверджених результативних показників ефективності бюджетних програм відображають середні витрати, а не кінцевий результат і наслідки реалізації програми. Запропоновано систему показників оцінки ефективності бюджетної підтримки товаровиробників за окремими напрямками спрямування коштів.

Ключові слова: ефективність, бюджетні видатки, бюджетна підтримка товаровиробників, показники ефективності виконання програм.

Статья посвящена исследованию системы оценки эффективности выполнения бюджетных программ в Украине. Определено, что большинство из утвержденных показателей эффективности бюджетных программ отображают средние расходы, а не конечный результат и последствия реализации программы. Предложена система показателей оценки эффективности осуществленных мероприятий по бюджетной поддержке производителей по отдельным направлениям использования средств.

Ключевые слова: эффективность, бюджетные расходы, бюджетная поддержка производителей, показатели эффективности осуществления программ.

In the article is considered the evaluation system efficiency of the expenditures of budget programs in Ukraine. It was established, what most of the approved indicators of programs efficiency reflect average costs rather than the outcome and consequences of the program. Recommendations as to formulation of the system of indicators to measure the effectiveness of budget support to producers in certain areas, allocations of funds was proved.

Keyword: effectiveness, budget expenditures, budget support of producer, coefficients of programs efficiency.

Постановка проблеми. Бюджетна підтримка вітчизняних товаровиробників належить до важливих напрямів використання бюджетних коштів у контексті державного сприяння розвитку економіки. Своєю чергою, обмежений обсяг коштів бюджету ставить перед державними органами та структурами завдання формування механізму їх ефективного та раціонального використання.

На сьогодні однією з серйозних проблем бюджетної політики держави є низька ефективність бюджетних видатків. Надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні також не можна вважати ефективним. Серед причин низької ефективності бюджетних видатків дослідники називають наявність значної кількості бюджетних програм без чітко визначених критеріїв їх результативності, що сприяє нецільовому витрачання коштів. Разом із тим не існує звітності про надану допомогу суб'єктам господарювання окремо від бюджетної звітності [1]. Більше того, система показників ефективності державної допомоги, наданої суб'єктам господарювання, сьогодні практично не використовуються [2, с. 286], а за встановленими для оцінки бюджетних програм результативними показниками складно провести належну оцінку ефективності як бюджетних видатків загалом, так і бюджетної підтримки вітчизняних товаровиробників зокрема.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання кількісної оцінки ефективності окремих бюджетних програм, визначення результативних показників їх оцінювання, впливу величини видатків бюджету та їхньої структури на функціонування окремих галузей економіки досліджували такі вітчизняні науковці, як Т.З. Бабич, І.В. Запатріна, І.В. Комарова, І.О. Луїніна, Ц.Г. Огонь, К.В. Павлюк, Ю.В. Пасічник, А.М. Соколовська, Ю.Д. Радіонов, Т.В. Федченко, Т.В. Щетилова, та інші.

Незважаючи на значний інтерес до цієї проблематики, вітчизняний науковець Ю.Д. Радіонов акцентує увагу на тому, що «...потрібні чітке законодавче тлумачення поняття «ефективність», перелік показників, що входять до критерію ефективності, та прописаний механізм оцінки ефективності, а також неефективного використання бюджетних коштів» [3, с. 49]. Інші науковці наголошують на тому, що лише в рамках зміни законодавчої бази для всіх видів видатків бюджету потрібно здійснювати реформування принципів надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні [1]. Тобто залишається відкритим питання розробки системи показників оцінки ефективності бюджетних програм, що дасть змогу не лише здійснити належний моніторинг ефективності виконання бюджетних програм, а разом із тим провести оцінку ефективності бюджетної підтримки вітчизняних товаровиробників як складової загальної системи надання державної допомоги в Україні.

Метою статті є аналіз сучасної вітчизняної системи оцінки ефективності виконання бюджетних програм та обґрунтування показників, за допомогою яких можливе належне оцінювання ефективності виконання як програм, так і заходів бюджетної підтримки вітчизняних товаровиробників.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні здійснюється оцінка ефективності виконання кожної окремо бюджетної програми. Основними завданнями оцінки ефективності бюджетних програм при виконанні державного бюджету законодавчо встановлено такі:

– визначення рівня ефективності та результативності бюджетної програми шляхом встановлення взаємозв'язку між

досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів;

– визначення ступеня досягнення запланованої мети, виконання завдань бюджетної програми шляхом аналізу виконання результативних показників;

– виявлення чинників, що перешкоджають виконанню бюджетних програм та досягненню запланованих результативних показників бюджетної програми;

– розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання бюджетних коштів;

– прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів [4].

Окрім того, передбачено, що оцінку ефективності виконання бюджетної програми відповідно до її паспорта необхідно здійснювати на основі результативних показників бюджетної програми – показників затрат, продукту, ефективності та якості.

Вважаємо, що одними з найважливіших результативних показників оцінки бюджетних програм є показники ефективності, оскільки саме дані показники розкривають взаємозв'язок між досягнутими результатами та витраченими ресурсами.

Зазначимо, що за економічним змістом термін «ефективність» (від лат. *effectivus* – діяльний, творчий) відображає відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення результату (корисного ефекту) до затрат, які зумовили його одержання [5]. Своєю чергою, ефективність економічна трактується, з одного боку, як «показник економії суспільної праці в результаті застосування певних заходів», з іншого – як зіставлення результатів (зокрема, побічних і непрямих) господарської діяльності з витраченими ресурсами: трудовими, матеріальними, природними, фінансовими, основними фондами тощо [5]. Схожої думки до сутності категорії «ефективність» дотримуються зарубіжні та вітчизняні науковці. Погляди окремих з них відображено у табл. 1.

Шведський професор Е. Ведунг також вважає доцільним використовувати показники ефективності для оцінки програм. На переконання науковця, ефективність можна виміряти двома способами: через аналіз витрат і вигід у грошовому виразі та як результативність витрат у фізичному. Результативність в його трактуванні – це оцінювання мети без врахування нанесених витрат, бо якщо говорити про використання ресурсів для досягнення відповідних результатів, йдеться вже не про результативність, а про ефективність [8, с. 107].

На відміну від наукових підходів вітчизняним законодавством встановлено, що показник ефективності виконання бюджетних програм – це:

1) середні витрати на одержання одиниці продукту, виконання роботи, надання послуг;

2) відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів;

3) досягнення визначеного результату [1].

Таблиця 1. Наукові підходи до визначення сутності категорії «ефективність»

Науковець	Трактування сутності категорії «ефективність»
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк	Ефективність – це здатність забезпечувати результативність (ефект) процесу, проекту тощо, яку обчислюють як відношення ефекту (результату) до витрат, що забезпечили цей результат
Р. Зоді	Ефективність – це співвідношення між спожитим фактором (ресурсом) та виходом (продуктом)
Дж. Діамонт	Ефективність – відношення результатів до введених (спожитих) ресурсів
С. 38	Ефективність асигнувань (економічна ефективність) вважається досягнутою, коли вартість будь-якого одержаного продукту зведена до мінімуму шляхом використання такого сполучення факторів виробництва, що жодного з них не можна замінити іншим без збільшення витрат
І.А. Маркіна	Поняття ефективності виражає відношення результату (ефекту) діяльності до намічених цілей і є показником способу діяльності: якщо таким способом ціль досягається швидше і легше, то він ефективний
Н.М. Бугаєнко	Ефективність – це відношення результату (чітко визначена ціль, наприклад: інноваційний проект, створення робочих місць, регіональне вирівнювання) до відповідних витрат розпорядників бюджетних ресурсів

Джерело: складено автором за [2, с. 286; 6, с. 37–38, 70; 7, с. 182].

З таким трактуванням сутності показника ефективності не погоджуються вітчизняні науковці. На їх переконання, «...у поданому визначенні показник ефективності означає або собівартість одиниці продукції (роботи, послуги), або трудомісткість чи продуктивність праці. До того ж, якщо погодитися з існуванням показника ефективності, то нелогічним є застосування при оцінці виконання бюджетних програм трьох інших показників» [6, с. 135].

Згідно з Методичними рекомендаціями, затвердженими наказом Міністерства фінансів України, орієнтовний перелік результативних показників, за якими головні розпорядники бюджетних коштів оцінюють виконання бюджетної програми, побудовано в розрізі функцій відповідно до функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету та згруповано за показниками затрат, показниками продукту, показниками ефективності та показниками якості. В межах функції результативні показники поділено на дві групи: за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням апаратів органів державної влади, та за бюджетними програмами, які забезпечують реалізацію державної політики [9]. Опрацювання даних рекомендацій дозволяє стверджувати, що урядовцями пропонується у процесі оцінювання стану виконання бюджетних програм використовувати велику кількість результативних показників. Щодо запропонованих показників ефективності за бюджетними програмами, які забезпечують реалізацію державної політики, зазначимо, що більшість із них відображають середні затрати на певні заходи, вартість (середню вартість), середній розмір дотацій, а тому їх складно віднести по показників ефективності. Наприклад, для оцінки бюджетних програм за КФКВК 0421 «Сільське господарство» запропоновано 70 показників ефективності, з них: показників, що характеризують середні витрати (середню вартість) певного заходу – 22; показників, що відображають обсяг фінансової підтримки, середній розмір дотацій – 14; показників вартості (витрат) окремого заходу – 15. Вважаємо, що показники середніх витрат, питомих витрат більшою мірою слугують проведенню абсолютної та відносної оцінки ефективності діяльності головного розпорядника бюджетних коштів, його спроможності економічно використовувати фінансові ресурси. Разом

із тим дані показники не є свідченням ефективності виконання бюджетної програми, оскільки рівень витрат по окремих заходах програми не характеризує кінцевий результат і наслідки її реалізації. Більше того, у процесі дослідження встановлено, що у запропонованому переліку окремі показники ефективності є ідентичними показникам якості. Наприклад, якщо показником ефективності по сільському господарству є «Площа додатково засіяної орної землі (тис. га)», то показником якості – «Площа додатково засіяної орної землі у порівнянні з попереднім роком (%)». За наявності окреслених протиріч контроль за ефективністю виконання бюджетних програм втрачає значимість. Стосовно показників ефективності, запропонованих для оцінки виконання бюджетних програм щодо промисловості, які наочно відображено у табл. 2, вважаємо, що їхня кількість є недостатньою для визначення ступеня ефективності виконання таких програм. Окрім того, більшість із запропонованих показників також відображають витрати по окремих заходах.

Аналіз наведених показників зайвий раз підтверджує думку вітчизняного науковця І. Запатріної про те, що «...показники ефективності та результативності бюджетних програм мають переважно формальний характер. Як наслідок, недосконалим є моніторинг ефективності використання бюджетних коштів з огляду на досягнення результатів бюджетної програми, що призводить до зменшення впливу бюджетної політики на управління результатами» [10, с. 56]. Адже перераховані вище показники оцінки ефективності бюджетних програм не дають інформації про наслідки виконання програми а ні для безпосередніх учасників її реалізації, а ні для окремого виду економічної діяльності чи регіону та економіки країни загалом. Як наслідок, поза увагою уряду залишається процес контролю за ефективністю здійснюваних заходів та їх впливом на діяльність вітчизняних товаровиробників та розвиток виробництва в цілому. Останнє також пов'язано з характерними для вітчизняної практики ситуаціями, коли формування бюджетної програми здійснюється на основі двох і більше державних цільових програм, або ж навпаки – досягнення цілей однієї цільової програми реалізується у процесі фінансування кількох бюджетних програм. Більше того, в умовах відсутності єдиного законодавчого акту, на підставі якого здійснювалося б ре-

Таблиця 2. Показники ефективності виконання бюджетних програм

Код і назва бюджетної програми	Показники оцінки ефективності виконання бюджетних програм за бюджетними програмами, які забезпечують реалізацію державної політики
КФКВК 0431 «Вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива»	Обсяг державної підтримки для часткового покриття витрат із собівартості на 1 т товарної вугільної продукції (грн.)
	Різниця між собівартістю та середньою ціною 1 т продукції в цілому, в тому числі для того обсягу готової товарної вугільної продукції, що фінансово частково забезпечується за рахунок бюджетних коштів (у структурі витрат із собівартості наводяться такі елементи, як заробітна плата (в тому числі з визначення середнього розміру мінімальної зарплати, що застосовується), електроенергія) (грн.)
	Питома вага бюджетних асигнувань на охорону праці у собівартості 1 т товарної вугільної продукції (%)
	Середньомісячна продуктивність праці робітника з виробництва готової товарної вугільної продукції (т/особу)
	Збільшення вартості основних фондів за рахунок бюджетних коштів з урахуванням вартості їх дооцінки/уцінки в розрахунку на одне підприємство (тис. грн.)
	Середня вартість ліквідації однієї шахти (тис. грн.)
	Середній обсяг побутового палива в розрахунку на одну особу (т)
	Середня вартість будівництва 1 км магістральної, гірської, сільської лінії електропередачі (тис. грн.)
КФКВК 0433 «Електроенергетична галузь»	Обсяг залученого банківського ресурсу для створення запасів твердого палива для теплоелектростанцій, який частково компенсовано за рахунок бюджетних коштів (тис. грн.)
	Підвищення ККД гідроагрегатів (%)
	Скорочення обсягів електроенергії, що не поставлена (млн. кВт год./р.)
	Скорочення втрат електроенергії при передачі МВт пікової потужності (кВт)
	Скорочення витрат на паливо на електростанціях в ОЕС (\$ тис.)
	Витрати на 1 кВт введеної потужності (тис. грн.)
	Обсяги виробництва енергії з відновлюваних джерел (кВт)
КФКВК 0434 «Інші галузі паливно-енергетичного комплексу»	Досягнення встановленого рівня фізичного захисту ядерних установок та ядерних матеріалів (%)
КФКВК 0441 «Промисловість з видобутку рудних та нерудних корисних копалин»	Середні витрати на технічну рекультивуацію 1 га землі хвостосховища (тис. грн.)
КФКВК 0442 «Обробна промисловість»	Середній розмір державної підтримки на одне підприємство обробної промисловості (тис. грн.)
	Збільшення вартості основних фондів підприємств обробної промисловості за рахунок бюджетних коштів (тис. грн.)
	Витрати на виконання одного техпроцесу (тис. грн.)
	Витрати на виконання однієї науково-технічної розробки спеціального оснащення, приладів, інструменту, контрольно-перевірочної апаратури та технологій для виробництва озброєння та військової техніки (тис. грн.)
Середня вартість одного комплексу спеціального оснащення, приладів, інструменту, контрольно-перевірочної апаратури (тис. грн.)	
КФКВК 0443 «Будівництво»	Середня вартість розробки однієї схеми та проектного рішення масового застосування (од.)
КФКВК 0444 «Відтворення мінерально-сировинної бази»	Коефіцієнт оновлення основних фондів підприємств (%)
	Рівень виконання державного замовлення (%)

Джерело: складено автором за [9].

гулювання усього процесу надання бюджетної підтримки вітчизняним товаровиробникам, принципи, напрями та способи здійснення заходів підтримки передбачаються в державних цільових програмах розвитку, яких є досить велика кількість.

З урахуванням викладеного вище можна стверджувати, що здійснення ефективної політики бюджетної підтримки вітчизняних товаровиробників потребує упорядкування державних цільових програм у частині забезпечення взаємозв'язку між окремими цільовими та бюджетними програмами, чіткого законодавчого розмежування заходів у межах програми (державної, цільової, бюджетної). Останнє

В. Николаеву видається можливим шляхом нормативного затвердження регламенту програмно-цільового управління окремими державними та регіональними цільовими програмами, в якому регламентація фінансове забезпечення виконання цільової програми є невід'ємною складовою регламенту [11, с. 102]. Відповідно оцінка результативності виконання бюджетної програми має здійснюватися у взаємозв'язку із реалізацією державної цільової програми на підставі оцінки рівня досягнення результативних показників, затверджених державною цільовою програмою, виконання якої фінансується з бюджету. За такого

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

підходу можливе вирішення притаманної вітчизняній практиці проблеми, яка полягає в тому, що «державні цільові й бюджетні програми в умовах, коли за теорією вони є невід'ємними елементами ПЦМ, майже не корелюють між со-

бою. Як наслідок, механізм державних цільових програм не спрацьовує» [10, с. 55].

Вважаємо, що з метою забезпечення прозорості та реального контролю за процесом витрачання бюджетних

Таблиця 3. Показники оцінки ефективності заходів бюджетної підтримки товаровиробників за напрямками спрямування коштів

Напрями надання підтримки	Показники оцінки ефективності
1	2
Дослідження, наукові та прикладні розробки	<ul style="list-style-type: none"> - розмір доходу від інноваційних капіталовкладень за рік відносно до обсягу інноваційних капіталовкладень; - приріст прибутку (зниження матеріальних витрат) за рік від виробництва продукції з використанням нової техніки (технології); - коефіцієнт оновлення продукції; - коефіцієнт вибуття застарілої продукції; - патентна захищеність продукції; - наявність у виробі нових технічних рішень; - частка сертифікованої продукції; - питома вага браку в загальному випуску продукції; - наукоємність продукції
Енергозбереження	<ul style="list-style-type: none"> - енергоємність продукції; - економія електроенергії
Навчання та підготовка кадрів	<ul style="list-style-type: none"> - рівень кваліфікації працівників; - структура кадрів за рівнем кваліфікації; - структура кадрів за рівнем кваліфікації та видами економічної діяльності; - продуктивність праці; рівень оплати праці
Природоохоронні заходи	<ul style="list-style-type: none"> - втрати виробництва через зміну екологічної ситуації; - питома вага екологічно чистих і ефективних видів ресурсів (продукції); - величина відвернутих збитків на подолання екологічної катастрофи; - величина викидів у повітря, воду, ґрунт шкідливих речовин
Допомога окремим підприємствам на порятунок та реструктуризацію	<ul style="list-style-type: none"> - надходжень до бюджету за рахунок розширення податкової бази як результату підвищення ефективності роботи підприємства; - ліквідність, платоспроможність, фінансова незалежність, рентабельність, кредиторська заборгованість (перед постачальниками енергії і матеріалів, по заробітній платі, податкам) підприємства; - абсолютний економічний ефект від діяльності підприємства; - показники стану та ефективності використання основних засобів підприємства
Створення нових робочих місць	<ul style="list-style-type: none"> - рівень зайнятості та рівень безробіття населення; - структура зайнятого населення у розрізі видів економічної діяльності
Соціальний захист населення	<ul style="list-style-type: none"> - заборгованість із заробітної плати; - рівень доходів населення
Створення належних умов праці	<ul style="list-style-type: none"> - величина відвернутих збитків (матеріальних, соціальних); - кількість аварійних ситуацій; - рівень виробничого травматизму
Інформаційно-консультативні заходи	<ul style="list-style-type: none"> - трансакційні витрати суб'єктів господарювання; - розширення зовнішніх ринків збуту; - величина експорту продукції
Діяльність та послуги у сфері економічної діяльності (страхування, кредитування)	<ul style="list-style-type: none"> - частка продукції у експорті; - обсяг наданих кредитних ресурсів; - структура експорту товарів; - розширення зовнішніх ринків збуту; - коефіцієнт покриття експорту імпортом
Розвиток виробничої інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> - трансакційні витрати суб'єктів господарювання; - частка витрат на транспортування та збут у структурі собівартості продукції
Капіталовкладення та інноваційний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> - госпрозрахункові показники використання інновацій: собівартість і ціна випущеної продукції, рентабельність виробництва, величина чистого прибутку; - якість продукції; - фондовіддача, фондоозброєність; - ступінь зносу основних засобів; - коефіцієнт оновлення основних засобів; - чиста дисконтована вартість, індекс доходності інвестицій, внутрішня норма доходності, період окупності інвестицій; - частка інноваційно активних підприємств
Ресурсозбереження	<ul style="list-style-type: none"> - коефіцієнт використання ресурсів; - економія ресурсів

Джерело: розробка автора.

коштів показники ефективності мають характеризувати кінцеві результати виконання бюджетної програми в цілому та окремих заходів за напрямками, вказувати на її необхідність і відповідність визначеній меті та рівень ефективності використання бюджетних коштів.

Безумовно, не можна не погодитися з думкою Т.В. Федченко з приводу того, що «бюджетні програми різняться між собою за напрямками та цілями, засобами та ресурсами для реалізації, впроваджуються у різні галузі, отже розробка універсальної системи показників для визначення результативності та ефективності виконання усіх бюджетних програм є недоцільною» [8, с. 109]. Однак, на нашу думку, першочергово потребують чіткого регламентування напрямки використання бюджетних коштів на реалізацію окремих заходів у межах бюджетної програми та розробка системи показників ефективності використання коштів за окремими напрямками. Адже на сьогодні у затвердженому законодавчо переліку результативних показників не зазначено, для оцінки яких заходів доцільно використовувати окремі з них. Водночас законодавчо задекларовано, що «мета бюджетної програми відображає цілі, яких необхідно досягти при виконанні бюджетної програми у середньостроковому періоді. Завдання бюджетної програми відображають основні етапи і шляхи виконання бюджетної програми протягом бюджетного періоду та спрямовані на досягнення її мети. Завдання мають бути чітко сформульованими, конкретними та їх виконання може бути перевірено за допомогою результативних показників бюджетної програми. Напрями використання бюджетних коштів – дії (заходи), що спрямовуються на досягнення мети та забезпечують виконання завдань в межах коштів, передбачених на виконання бюджетної програми» [12].

Поділяємо погляди вітчизняних дослідників з приводу того, що варто чітко визначати критерії ефективності кожного виду видатків бюджету [1]. Тому з метою отримання комплексної, всебічної інформації про ефективність виконання бюджетної програми, визначення ефективності окремих видів видатків у контексті запланованих цілей та поставлених завдань, насамперед це стосується підтримки товаровиробників, пропонуємо здійснювати оцінку ефективності вжитих заходів за напрямками спрямування коштів на підставі розрахованих окремих із запропонованих показників, що наведені в табл. 3. Вважаємо, що кожен із запропонованих показників варто визначати у розрахунку на одиницю понесених затрат, а також досліджувати збільшення (зменшення) величини даних показників у порівнянні з попереднім звітним періодом, у відсотках.

Безумовно, запропоновані показники не є універсальними та достатніми для надання комплексної характеристики заходів державного сприяння діяльності товаровиробників. У той же час за допомогою цих показників можна отримати орієнтовну оцінку найбільш важливих аспектів регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання, таких як

ефективність витрачання бюджетних ресурсів і діяльності суб'єктів господарювання.

Висновки

Оцінка ефективності виконання бюджетних програм в Україні не є успішною з таких причин: відсутність повної відповідності процедури та методології розробки та реалізації бюджетних програм вимогам програмно-цільового методу планування; відсутність науково обґрунтованих показників визначення ефективності тієї чи іншої програми.

З метою забезпечення належного моніторингу виконання бюджетних програм необхідно впровадити систему показників оцінки ефективності виконання заходів бюджетних програм за окремими напрямками спрямування коштів. Останнє слугуватиме основою для оцінки ефективності бюджетної підтримки вітчизняних товаровиробників. Така система показників дозволить здійснювати всебічну оцінку виконання бюджетної програми, відстежувати динаміку окремих процесів у часі, вчасно виявляти та ліквідувати проблеми і, тим самим, досягати високої результативності програми.

У подальших дослідженнях передбачається проведення оцінки ефективності бюджетних програм підтримки товаровиробників із використанням запропонованих показників.

Список використаних джерел

1. Шкідлива допомога: [бриф на основі Консультативної роботи «Реформа державної допомоги в Україні»] / В. Гуменюк [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://eu.prostir.ua/files/1333456839772/State_aid_PB_ukr.pdf
2. Бугаєнко Н.М. Формування ефективної системи контролю за наданням та використанням державної допомоги в Україні / Н.М. Бугаєнко // Сталлий розвиток економіки. – С. 282–288.
3. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів / Ю.Д. Радіонов // Фінанси України. – 2011. – №5. – С. 47–55. – С. 49.
4. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 №608. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
5. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Державний фінансовий контроль виконання бюджетних програм / Т.І. Єфименко, І.Б. Стефанюк, Н.І. Рубан та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 320 с.
7. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
8. Невешкіна Т.С. Проблеми визначення показників результативності виконання бюджетних програм в Україні / Т.С. Невешкіна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Вип. 6 (2). – 2012. – С. 106–115.
9. Методичні рекомендації щодо визначення результативних показників бюджетної програми: Наказ Міністерства фінансів України

від 27.10.2009 №1252. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>

10. Запатріна І.В. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні / І.В. Запатріна // Фінанси України. – 2009. – №4. – С. 53–64.

11. Ніколаєв В.П. Удосконалення управління державними програмами (на прикладі житлово-комунальної галузі) / В.П. Ніколаєв,

Ю.Я. Антонюк // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2008. – №2 (41). – С. 100–106.

12. Зміни до Правил складання паспортів бюджетних програм, звіту про їх виконання, а також здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>

М.В. ПАНАСЮК,
аспірантка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Теоретичні засади фінансової діагностики

У статті розкрито сутність понять «діагностика» та «фінансова діагностика». Визначено відмінні риси фінансової діагностики і фінансового аналізу. Розроблено та запропоновано етапи проведення фінансової діагностики підприємства. Зазначені основні завдання та принципи здійснення фінансової діагностики.

Ключові слова: діагностика, фінансова діагностика, аналіз, фінансовий аналіз, діагностика банкрутства.

В статті раскрыта суть понятий «диагностика» и «финансовая диагностика». Определены отличительные черты финансовой диагностики и финансового анализа. Разработаны и предложены этапы проведения финансовой диагностики предприятия. Указаны основные задачи и принципы осуществления финансовой диагностики.

Ключевые слова: диагностика, финансовая диагностика, анализ, финансовый анализ, диагностика банкротства.

The essence of such concepts as «diagnostics» and «financial diagnostics» were regarded in the paper. The distinctive features of financial diagnostics and financial analysis were determined. The stages of company financial diagnostics were developed and proposed. Basic tasks and principles of financial diagnostics were pointed out.

Keywords: diagnostics, financial diagnostics, analysis, financial analysis, bankruptcy diagnostics.

Постановка проблеми. Сучасність і постійні зміни в умовах існування підприємства вимагають особливої уваги до проблеми забезпечення їх фінансової стійкості організації як умови ефективного функціонування та подальшого динамічного розвитку.

Фінансова діагностика дозволяє своєчасно розпізнавати проблемні місця в діяльності підприємства та вдосконалити процеси управління фінансами: зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності, максимізації прибутку, попередження кризи та банкрутства підприємства.

Взагалі не існує єдиного загального визначення поняття «фінансова діагностика», різні науковці-дослідники трактують його по-своєму, враховуючи ті чи інші його особливості, також дана категорія відноситься до малодосліджених у вітчизняній економічній та управлінській науці. Питання фінансової діагностики її основного змісту та завдань потребують значної уваги і глибшого вивчення. Дані аспекти визначили напрям подальшого дослідження та вибір наукової теми для статті.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. За результатами дослідження літературних джерел виявлено, що нині ще не склалося єдиного погляду на місце та роль фінансової діагностики і спостерігається обмеженість висвітлення в публікаціях змісту, завдань та методичного інструментарію її здійснення, яку окремі автори ототожнюють з економічним аналізом. Але завдяки дослідженням у різних галузях діагностика вивчалася самостійно як особливий пізнавальний процес. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад оцінки фінансової діагностики підприємств внесли вітчизняні економісти: В. Андрущенко, В. Базилевич, М. Білик, В. Галасюк, В. Геєць Л. Костирко, О. Клементьєва, Л. Лігоненко, О. Мендрул, Є. Мних, О. Острівська, В. Савчук, В. Собко, О. Степурина, О. Терещенко, А. Турило, М. Чумаченко та ін.

Питання щодо забезпечення управлінських рішень та фінансової діагностики підприємств, які передбачають широке використання методів обробки фінансової інформації, досліджуються у працях зарубіжних науковців та практиків, зокрема: Дж. Аргенті, М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, О.М. Волкова, Ж. Депалян, В. Ковальова, Б. Колосе, М.Н. Крейніної, Д.С. Молякова, В.П. Привалова, В.М. Родіонової, Н.О. Русак, Р.С. Сайфуліна, Г.В. Савицької, М.О. Федотової, А. Гропелі, Е. Нікбахта, Е. Хелферта, Дж. Хоріган та ін.

Мета статті – висвітлення змісту фінансової діагностики, систематизація основних підходів до її визначення, розгляд етапів проведення та призначення фінансової діагностики в управлінні підприємством.